

Vabilo k pisanju prispevkov za Filozofski maraton 2022

Filozofija in metoda

Študentsko filozofsko društvo že vrsto let prireja tradicionalni **Filozofski maraton**, teden trajajočo serijo celodnevni predavanj, ki spremlja Unescov svetovni dan filozofije. V letu 2022 se bo odvijal med **14. in 18. novembrom**. Letošnja tema je *Filozofija in metoda*. Društvo poziva oddelčne profesorje_ice, raziskovalce_ke in študente_ke različnih stopenj študija filozofije in ostalih področij humanistike naj se s svojim prispevkom predstavijo širši zainteresirani javnosti. Prijave sprejemamo do **2. 10. 2022** na elektronski naslov filozofskimaraton@gmail.com, prijavite pa se s **150–250 besed** dolgim povzetkom vašega bodočega prispevka, ki naj vključuje **5 ključnih besed**. Povzetki bodo zbrani in objavljeni v brošuri ter na spletni strani društva.

Za letošnjo temo Filozofskega Maratona smo izbrali problem metode. Pri tem se zavedamo težavnosti, ki jo takšna tema prinaša, saj se zdi, da je vprašanje metode tesno zvezano s težko ujemljivim načinom filozofiranja. Kljub temu, da se dozdeva, da se s to temo lahko dotaknemo katerekoli filozofije smo pri tem postavljeni v nekakšno zagato; namreč, katera je tista filozofija, ki si lahko privzema pravico do sojenja o metodi? Na prvi pogled bi lahko dejali, da utegne biti vprašanje o metodi tesno zvezano predvsem z epistemologijo. Domnevno se ravno ta ukvarja z vprašanji, ki se neposredno tičejo metode filozofije kolikor jo obravnavamo kot proizvajalko vednosti in znanja. A vendar, ali res želimo do takšne mere neposredno pristopati k temi? Če pristanemo na to smo obsojeni na ujetost v neke vrste naivnost, ki si je ne bi smeli dovoliti. Zdi se, da na tak način filozofiramo preveč akademsko, preveč po pravilih.

Lahko bi porekli, da je metoda didaktika nekega področja. Torej vrsta uvodne prakse, ki jo učenec na neki točki mora občutiti kot neudobno ujetost, ko se njegova misel ob naprežanju upre zoper okove svoje strukture. Metoda mora v končnem smislu biti začetna opora za delo – za uvajalni proces, ki služi kot bežno ogrodje, ki pa mora, v primeru da odsluži svojo korist in

postane ovira misli biti odvrženo. V skladu z neizrazljivo neposrednostjo sveta mora delo priznavati nek *je ne sais quoi*, ki nikoli ne more biti ubeseden, kaj šele popolnoma spremenjen v strogo metodo. Misel mora ostati živa in vpeta v svoj čas, pri čemer ji rigidni okovi metode sčasoma postanejo pretesni. Filozofira se lahko zgolj, če je misel svobodna. Vendar pa to ne pomeni, da je razpravljanje o metodi brezplodno za sodobni diskurz. Zagovorniki ene ali druge strani njenega (ne)obstoja je ne morejo enostavno odpisati kot nepomembne. Nadejamo se, da utegnejo razprave o metodah v filozofiji vzdramiti tudi vaše misli in množstvo zdvo mljenj.

V oporo in za izhodišče prilagamo daljši opis problematike v kontekstu različnih tem:

Platonova filozofska metoda, dialektika, je pojmovana kot »potovanje skozi logose«, ki naj bi razkrilo, v katerih ozirih se določena izrekanja, kategorije, lahko izrekajo ena o drugih in v katerih ne. Dialektika tako lahko služi zavrnitvi sofističnih sklepov, ki se opirajo prav na spregled neke bistvene pojmovne razlike. Dialektika tako sestoji v kar se da celoviti dialektični analizi nekega problema, tako da razdela vse vsebovane logične možnosti. K dialektiki pa imanentno spada to, da zaide v aporije, za katere strogo dialektična rešitev ni več mogoča. Ključna razlika dialektike in sofistike pa je dialektično razlikovanje logično prvotnega in drugotnega, ki preprečuje padec v prehitre aporetične zaključke. Dialektična metoda obenem bistveno vključuje stalno metodično kritično zavest glede ustreznosti za analizo predmetov, ki se jih loteva.

Prvi del Aristotelove filozofske metode je aporetika, v kateri zastavi problem glede na nasprotujoče si možnosti njegove rešitve, ki jo razbere iz doksografije. V pozitivnem delu svoje metodologije pa za razliko od dialektike cilja h kar se da pristojni razlagi, ki upošteva tudi fenomenalnost, načelo prvotnosti posamezne bitnosti pred splošnimi ali skupnimi vzroki in teleološki smotrni ustroj narave, ki omogoča temeljno bitno razlikovanje možnosti in dejanskosti, z načelno prvotnostjo dejanskosti pred možnostjo, ki služi kot glavno pojmovno orodje Aristotelove metafizike. Obenem Aristotel ohranja platonsko metodično prvotnost umske logike enosti. Vendar medsebojno razmerje teh metodičnih elementov ni neproblematično. Tako večkrat ni enoznačno jasno, kateri izmed strukturnih momentov razlage naj bi bil prvoten, tako da tekst sam po sebi večkrat dopušča skrajno nasprotne interpretacije, ki so bile v zgodovini reprezentirane v delih Avicenne, Averroesa, Akvinskega, Scota in antičnih komentatorjev. V Aristotelovih razpravah argument sledi silogistični strukturi, ki pa jo je večinoma treba šele naknadno rekonstruirati iz teksta, v katerem implicitne premise niso vselej navedene, red argumentacije pa ne vselej razviden. Vsaka rešitev filozofskega problema načelno sicer sestoji v tem, da se uspe najti pravilna "srednja premisa", ki razlagalno poveže ostale, vendar ta sama ne sledi logično iz drugih premis, ampak je njen izvor teoretični umski uvid, katerega razvidnost naj bi se zunanje izrazila v celotnem argumentu.

Helenistične šole skepticizma so prakticirale metodološko vzdržanje sodbe (epoche) tako o praktičnih kot teoretskih vprašanjih, z razvijanjem aporetičnosti vsake strani dileme. V ta namen so razdelale in artikulirale logične paradokse možnosti spoznanja oziroma razlage, ki naj bi v praktičnem oziru vodili v osvoboditev od težnje k spoznavni gotovosti in s tem do dobrega življenja v nepretresenosti. V argumentacijah so razkrivale krožnosti, neutemeljene dogmatične predpostavke in nekonsistentnosti ter aporetično razmerje med bivajočim in spoznanjem – spoznanje ne more enostransko določati bivajočega, niti bivajoče spoznanja

Descartesov dvom narekuje, da je potrebno porušiti vse temelje na katerih stojijo naša mnenja in jih ponovno izgraditi od tal navzgor. Mnenja, ki jih ustvarimo pred racionalno obravnavo stojijo kot majavi stebri in dvom je tisto kladivo, ki jih lahko poruši in razkrije prave prve principe iz katerih lahko izpeljemo skepticizem kot metodo do spoznanja. Ta skepticizem, včasih nazivan tudi kot metodološki skepticizem, v celotnem kontekstu Descartesove metode je pri tem opraviilu nosilec vloge prvega koraka pri iskanju resnice. Njegova naloga je ustvarjanje dvoma in uničevanje prepričljivosti, kar je lahko problem za celotno metodo, če so naslednji koraki za gotovost neprepričljivi. To je kritika, ki so jo Descartesu očitali mnogi filozofi, čeprav so se strinjali z učinkovitostjo njegovega prvega skeptičnega koraka. Tako Descartesov dvom pri nekaterih filozofih ironično postane problem, ki ga morajo rešiti, če želijo ohraniti svojo metodo kot veljavno. Descartes je pogosto obravnavan kot izvorni kraj sveta prazne abstrakcije, ki je popolnoma ločen od toka časa in prisotnosti prostora. Vendar je takšen dvom zmoten. Dvomimo lahko samo v nekaj, ne moremo dvomiti popolnoma brezciljno, in tako tudi Descartes dvomi o nečem – o gotovosti svojih izkušenjskih spoznanj. V svetu lahko dvomimo samo v kolikor do njega pristopamo v njegovi pristnosti in takšnosti, ki je že vedno zajeta v nekem kontekstu.

Geometrična metoda je sistematizirana metoda demonstracije s pomočjo aksiomskega sistema in deduktivnega sklepanja. Sistem sestoji iz osnovnih definicij in aksiomov, katerim sledijo različne teze, postulatije, propozicije in demonstracije, ki so izpeljane iz osnovnih aksiomov in definicij ter ostalih tez. Med prvimi tovrstnimi sistemi je Evklidovo delo o matematiki z naslovom *Elementi*. V 16. stoletju se je zanjo začela zanimati tudi filozofija. Najbolj znan primer uporabe tovrstne metode na področju filozofije je pisanje Barucha de Spinoze, ki svojem delu *Etika z aksiomatskim sistemom* opiše strogo deterministično naravo sveta. Pri tej metodi je strogo pomembno, da vse trditve izhajajo iz začetnih premis.

Immanuel Kant prispe do spoznanja, da se um v svoji dogmatski rabi v spoznavanju nujno zaplete v aporije, protislovja in antinomije. Naloga kritične filozofije zato postane preiskovanje pogojev možnosti izkustva, glavne predpostavke metafizičnih filozofij pa se izkažejo le za regulativne ideje uma, ki širijo naše izkustvo, a po sebi niso prav nič. Kritična filozofija s tem neha preučevati naše objekte kot realno obstoječe bitnosti. Vpraša se, kako naše spoznanje konstituira svojo predmetnost. Hegel podobno za temelj svoje filozofije ne sprejme nobene predpostavke, ampak začne s čisto bitjo kot prvim možnim pretendentom na pojem absoluta. Bit – in vsi sledeči možni absoluti – se pod kritičnim pregledom izkažejo za polne protislovij, razrešitev slednjih pa pojma ne zgolj uniči, ampak v njem najde nekaj več in ga prestavi na višjo stopnjo. Za Hegla se metoda ne nahaja nekje na začetku, temveč predstavlja krožno samogibanje pojma skozi različne oblike od biti k ideji in spet nazaj.

Marksistična dialektična metoda podobno zavrača statične kategorije in kot predmet svojega preučevanja postavlja stvari v svojem gibanju, nastajanju in preminjanju. Od heglvske metode se razlikuje predvsem po zavračanju idealizma, saj v ozadju spreminjanja reči in njihovih mentalnih odrazov ne leži samogibanje pojma, ampak je razvoj v naravi materialnih reči samih. Že narava ima zgodovino. Dialektika mora zato preučevati najsplošnejša načela spreminjanja od preprostega gibanja materialnih teles, do kemijskih procesov, evlucijskega razvoja živih bitij in končno zgodovine v pravem pomenu – zgodovino človeka. Tudi tu pa marksizem primarno ne preučuje človekove duhovne zgodovine, ampak ekonomsko-socialni razvoj človeške družbe.

Psihoanaliza je v filozofiji posebna veja, saj je praktično edina, ki ima raziskovalno metodo zastavljeno precej bolj praktično kot ostale smeri. Njen začetnik Freud na začetku 20. stoletja prične raziskovati nezavedno. Za osnovo vzame pacientov govor kot načelo zdravljenja, od koder tudi njeno drugo poimenovanje: "the talking cure". Metoda raziskave zajema proste asociacije skozi katere pacient sčasoma obelodani svoje travme. Za psihoanalizo je značilen tudi psihični determinizem, ki raziskuje obstoj in delovanje dinamičnega nezavednega, pri terapiji pa ima osrednjo vlogo transfer. Pri psihoanalizi obravnavamo pacientove nezavedne vsebine iz preteklosti, ki kritično vplivajo na njegovo sedanjost. Nezavedne vsebine se kažejo tudi preko sanj, fantazij, idej, spodrseljajev ter dinamike medsebojne interakcije med analitikom in analizantom. Analitični proces je izjemno občutljiv in intimen; predamo se mu lahko šele z zaupanjem psihoanalitiku. Skozi terapijo podoživljamo in razkrivamo vsebine ter pacientove dogodke v različnih fazah življenja, s čimer lahko pacienti naposled bolje upravljajo z odnosom do samega sebe in do zunanjega okolja.

Kar primarno karakterizira fenomenologijo in jo s tem razločuje od drugih filozofskih disciplin, je narava njenega predmeta. Posebna lastnost zavestnih izkustev je, da jih neposredno izkušamo, na način da jih živimo ali izvajamo, in s tem možnost njihove obravnave kliče po svojevrstni filozofski disciplini, ki v ospredje postavlja vprašanje svoje metodologije. V širšem smislu lahko vidimo posebno pomembnost fenomenološke metode v tem, da rezultati fenomenološke obravnave oblikujejo karakterizacijo določenega področja proučevanja in s tem tudi temu področju primerno metodologijo. Tako lahko torej mislimo ostale discipline filozofije skupaj z njihovimi metodologijami kot odvisne primarno od metod fenomenološke analize. Kar je pogosto izpostavljeno kot problematično, je nesoglasje fenomenološkega diskurza o metodologiji fenomenologije. Husserl namreč pri svojem transcendentnem obratu postavi za temeljno metodo fenomenologije fenomenološko redukcijo, ki odvzame pomen vprašanjem (ne)bivanja fenomenov, na drugi strani pa Heidegger kot fundamentalno ontologijo postavi ravno izvorno razumevanje biti.

Metodološki pristop, ki se lahko imenuje hermenevtičen je tak, ki k vsem smiselnim fenomenom pristopa interpretativno. Medtem ko sledi fenomenološkemu načelu brezpredpostavkovnosti se zaveda, da se vsaka interpretacija začneja z nekim preddanim razumevanjem, ki ga zato ne velja postaviti v oklepaj v smislu izključitve njegove učinkujočnosti, ampak ga je potrebno interpretativno eksplicirati in sprotno interpretativno spremljati to smiselno razvitje. Temeljni princip hermenevtične metode je tako vpotegnjenost v interpretacijo – interpretacija ne more do sebe zavzeti indiferentnega zunanjega stališča, saj se govornica ne more izvzeti iz lastnega razvitja. Na tej osnovi principe hermenevtike tvorita še sopripadnost skritosti in razkrivanja smisla – ker interpretacija že izhaja iz neke smiselne vnaprejšnje danosti kot svojega izvornega nagovora, te same nikoli ne more docela oziroma dokončno objektivno smiselno razjasniti, niti lastnega razmerja do tega nagovora (enakoizvornosti razbranih strukturnih momentov), saj zaradi vpotegnjenosti interpretacije ni mogoče zunanje določiti njihove prvotnosti; dinamična strukturiranost razmerja razumevanja in nagovora, ki se je zaradi vpotegnjenosti interpretacije ne da pojmovati kot statično subjekt-objekt razmerje, ampak kot stalno interpretativno obkroževanje obeh momentov. Zaradi navedenega hermenevtična analiza poteka vselej kot dekonstrukcija in konstrukcija hkrati, saj mora stalno razgrajevati implicitne predsodke, da bi zadela kar se da izvorno na samolastni nagovor, in obenem konstruirati novo pojmovnost, ki ohranja odprto

problematičnost razmerja interpretacije in nagovora ter ne dopušča, da bi to zakrili novi umetni pojmovni modeli. Metodološka vprašanja tu zadevajo dilemo kako natančno razumeti razmerje nikoli dokončno razjasnjivega smiselnega nagovora in interpretacije, in tega kakšen je na tej osnovi status hermenevtičnih pojmov – so ti le pokazni, metaforični, ali pa ekspresivni, izražajoč zgolj golo strukturo smiselnega izkustva?

Heidegger te principe hermenevtične metode aplicira na analizo eksistence, da bi pojasnil način in strukturo izvorno enotnega dajanja bitnega smisla, v sklopu tu-bitu kot interpretativnega razmerja razumevanja in smisla biti. Metodološka vprašanja tu zadevajo izvedljivost takega projekta glede na vrženost eksistence, njegov možni razlagalni doseg, in njegov smisel – ali v kritiki subjekt-objekt korelacijskega modela analize Heidegger res povsem opusti vsakršno obliko fenomenološkega korelacionizma in ali sam sploh ponuja dovolj izdelan odgovor na to dilemo?

Vprašanje metode na svojevrsten način spada med največje preokupacije filozofije znanosti. Začetki teh preokupacij segajo v čas Aristotela, velikega kategorizatorja narave. Njegov vpliv je neprecenljiv že v času islamske zlate dobe, v času velikih mož kot je bil Alhacen, pionir znanstvene metode, katerega priročniki o optiki so še stoletja kasneje služili mislecem kova očeta moderne znanosti Francisa Bacona. V 20. stoletju med znanstveniki po eni strani obstajata zanimanje za neokantovski filozofski okvir, ki znanstvene vede obravnava kot modele sveta, po drugi pa ideja instrumentalizma v znanosti. Omenjeno stoletje je v splošnem čas izjemno bogatega prepletanja filozofije in znanosti. Med zgolj najbolj površno naštetimi temami udeleženci lahko izbirajo med pozitivizmom Dunajskega kroga, Popperjevim principom falsifikacije, idejo znanstvene paradigme Kuhna, različnimi epistemološkimi pristopi francoskih avtorjev kot sta Bachelard in Canguilhem, neokantovstvom Herza in z njim nerazdružljivim pozitivizmom Macha. Lahko se poslužijo tudi vprašanja znanosti v sodobnosti in paradoksalne pozicije, ki jo zavzema v kulturi našega časa (t.j. kako imajo lahko rezultati tako stroge metode tako dvoumno recepcijo).

Logika je v nekem smislu veda o metodi sklepanja in morda mišljenja širše. Ravno zato je toliko težje govoriti o logični metodi; neizbežno namreč naletimo na problem samonanašanja in sovpadanja proučevanja s proučevanim. Spori presegajo akademsko filozofijo: od statusa metode logike je, vsaj če privzamemo formalistične predpostavke, odvisen dovršen del matematike. Kaj prizemlja mišljenje? Pozitivistični poizkusi denimo merijo na ujemanje mišljenja in empirične resničnosti. Nasprotno pragmatisti v mišljenju prepoznajo predvsem logistiko: mišljenje ni toliko stvar resnice, kot je stvar uporabnosti. Ima logika svojo metodo? Če sledimo pristopom logike zgodnjega 20. stoletja bi morda lahko pritrdili temu vprašanju. Po drugi strani pa eden največjih logikov tega časa Wittgenstein v svoji filozofiji sploh ni podal metode; ravno v delu tega misleca lahko zasledimo zanimiv upor proti formam polaganje poudarka na idejo neizrekljivega.

Metoda prikaza ideje skozi miselni eksperiment ima v filozofiji dolgo zgodovino. Zametke prikaza neke ideje skozi izmišljen primer bi vsekakor lahko iskali že pri antičnih filozofih, vendar pa ta metoda ne doživi pravega razcveta vse do novega veka, ko se ustali predvsem kot prikaz različnih pogledov na idejo osebne identitete. Eden največjih zgodnjih popularizatorjev miselnih eksperimentov je John Locke, čeprav so omembe vredni tudi drugi novoveški filozofi (prvi nam na misel pade Descartes s svojima slavnima primeroma zlobnega demona in voska za svečo). Dandanes se v največji meri uporabljajo znotraj analitične

filozofije. Od Searlove Kitajske sobe do Nagelovega »Kako je biti netopir« se lahko podamo vse do Dennetovih kritik miselnih eksperimentov kot intuicijskih črpalk. Enostavna kritika je, da se ne moremo zanašati na eksperimente, ki želijo biti empirične narave za doseganje metafizičnih sklepov. Dennetovi kritiki navkljub pa se zdi, da se tu lahko podamo v še bolj temeljno vprašanje o funkciji, ki naj bi jih miselni eksperimenti izpolnjevali v jeziku. V kolikor miselnim eksperimentom dodelimo častno vlogo in jih okličemo za dejansko metodo, se moramo hkrati zavedati, v kakšnem smislu o njih govorimo. V kolikor jim podelimo ta naziv moramo od njih posledično pričakovati izmuzljive epistemske zadolžitve, ki prehitro zdrsnejo v metafizične trditve. Njihove uporabe se torej lahko poslužimo zgolj v specifične hevristične namene, saj vsaka, še tako majhna odtujitev od izvirnega konteksta, grozi s popolnim prelomom s pomenom primera.

V zadnjih nekaj desetletjih so azijske filozofije še posebej opazno prodrle v svetovno-filozofski diskurz; v prostor v katerem se še niso dodobra utrdile. Navsezadnje gre za dva radikalno drugačna pristopa k filozofiranju, ki nista primerljiva zgolj na podlagi teoretsko očiščenih pojmov. Pri poskusu primerjav prihaja do mnogoterih poenostavitev, predvsem pa hitrih enačenj z nekaterimi klasičnimi postavkami filozofije. To se ponavadi izpelje v smernice kot sta pretirana polarizacija ali delno sprejemanje, ki tujemu nadane zgolj ornamentalno vrednost. Najbolj redko zastopan je pristop, ki si prizadeva gledati te raznolike sisteme v njihovi celotni takšnosti brez da bi pretirano odvzemali ali pridodajali tistega, česar ni. Misel je potrebno zagrabit v njenem kontekstu in v kontekstu njenega sveta. A vendar – točno kako se lotiti primerjalne metodologije še vedno ostaja uganka. Kar je zelo zanimivo je, da na zgodovino azijskih filozofij lahko gledamo kot na neke vrste težnjo k razbremenjevanju od metode in sistemskosti, na kar čudovito nakazuje že pot od vedskih besedil do kasnejših šol budizma.

Lahko se pripeti, da se vam tema vsem tem orisom navkljub zaradi svoje izmuzljivosti še vedno izmika. Kaj je prava metoda in ali jo filozofija sploh potrebuje? To sta zgolj dve izmed vprašanj, s katerima upamo, da se bomo v sklopu dogodka ukvarjali, na vas pa je, da najdete tisto, ki vas osebno še posebej nagovarja in spravlja v zdvomljenje. Nadejamo se, da vam bo daljši opis teme, ki smo ga sestavili v pomoč in oporo pri odločanju. Vljudno vabljeni k udeležbi!